

ABDULLAH SUR VE
“BİR TÜRK ŞAİRESİ NİGÂR HANIM” MAKALESİ ÜZERİNE
ABOUT THE ARTICLE "ABDULLAH SUR AND
A TURKISH POETESS NIGAR HANIM

MEHDİ GENÇELİ

Dr. Öğr. Üyesi Marmara Üniversitesi

Asst. Prof. Dr. Marmara University

mgenceli@gmail.com mehdi.genceli@marmara.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0002-9705-5838>

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi - Journal of Turkish Researches Institute
TAED-65, Mayıs - May 2019 Erzurum
ISSN-1300-9052

Makale Türü-Article Types : Araştırma Makalesi-Research Article

Geliş Tarihi-Received Date : 04.06.2018

Kabul Tarihi-Accepted Date : 11.05.2019

Sayfa-Pages : 121-129

 <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat3951>

www.turkiyatjournal.com

<http://dergipark.gov.tr/ataunitaed>

This article was checked by

 iThenticate

ABDULLAH SUR VE
“BİR TÜRK ŞAİRESİ NİGÂR HANIM” MAKALESİ ÜZERİNE
ABOUT THE ARTICLE "ABDULLAH SUR AND
A TURKISH POETESS NIGAR HANIM

MEHDİ GENCELİ

Öz

Abdullah Tevfik (Sur), Azerbaycan ve genel olarak Türk edebiyatının az bilinen yazarlarından. Eserlerinin toplu olarak neşredilmemesi ve erken yaşta vefat etmiş olması, bu eksikğin başlıca nedenleri arasındadır. 1882 yılında Azerbaycan'ın Gence kentinde doğan Abdullah Sur, 1906-1909 yılları arasında İstanbul'da bulunarak Rıza Tevfik (Bölükbaşı), Ahmet Hikmet (Müftüoğlu) gibi ünlü ediplerin derslerine katılmış ve burada birçok aydınla temas kurma fırsatı yakalamıştır. Sur'un İstanbul'da tanışmayı başardığı isimlerden biri de dönemin ünlü şairi Nigâr Hanım'dır. Sur, Nigâr Hanım'la tanıştıktan sonra onun hayatına ve sanat anlayışına dair bir makale yazarak Bakü'de, Ali Bey Hüseyinzade yönetiminde çıkan Füyuzat mecmuasına göndermiştir. Bu yazı, Nigâr Hanım üzerine hazırlanmış ilk ilmî makale olma ihtimalini taşımakla beraber, Kafkasya matbuatında Nigâr Hanım üzerine çıkmış ilk ve aynı zamanda tek makaledir. Nigâr Hanım'ın Abdullah Sur'a hediye ettiği anlaşılan “Çırpınma” başlıklı şiiri de ilk kez Bakü'de, bu makale dolayısıyla yayımlanmıştır. Bu çalışmada, Abdullah Sur'un hayatı ve faaliyetleri anlatılmış, “Bir Türk Şairesi Nigâr Hanım” makalesinin ve “Çırpınma” şiirinin transkripsiyonu verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Nigâr Hanım, Abdullah Sur, Türk edebiyatı, Bakü, Füyuzat mecmuası

Abstract

Abdullah Tevfik (Sur) is a little known writer of Azerbaijani literature in particular and of Turkish literature in general. The fact of him dying at an early age and his works not being published in bulk, are among the main reasons for this lack of fame. Abdullah Sur, being born in 1882 in Gence, Azerbaijan, lived in Istanbul between 1906-1909 and attended courses of renowned literary figures such as Rıza Tevfik (Bölükbaşı) and Ahmet Hikmet (Müftüoğlu) where he had the opportunity to meet many other intellectuals. One of the names Sur succeeded to meet in Istanbul was the famous poetess of that period, Nigar Hanım. Sur, after meeting with Nigâr Hanım, wrote an article about her life and her understanding of art and sent it to the Füyuzat periodical in Baku, published by Ali Bey Huseyinzade. This article, possibly, being the first academic article on Nigâr Hanım, at the same time, was the first and only publication in the Caucasus press media about Nigâr Hanım. The poem entitled "Çırpınma" (Stop, oh my heartbeats), presented by Nigar Hanım to Abdullah Sur, was also published for the first time in Baku, together with this article. In this study, the life and works of Abdullah Sur are examined, and the transcription of "A Turkish Poetess, Nigâr Hanım" article and "Çırpınma" (Struggle) poem are presented.

Key Words: Nigâr Hanım, Abdullah Sur, Turkish Literature, Baku, Fuyuzat Periodical

Giriş

Abdullah Sur, Azerbaycan edebiyatının ismi az bilinen yazarlarından. Sur'un az tanınmasının nedeni, yazılarının bir kısmının kayıp, önemli bir kısmının da matbuat sayfalarında kalmış olması ve hayata çok genç yaşta veda etmesi olsa gerek. Gence'de doğan Sur, sadece Azerbaycan edebiyatı sınırları içerisinde değil, genel Türk Edebiyatı kapsamında mütalâa edilmesi gereken önemli bir yazar ve araştırmacıdır. Abdülhak Hâmid'i "pek büyük bir şairimiz" diyerek sahiplenmesi, Sur'un kendini Türk camiasına ait hissetmesinin kuvvetli bir karinesidir. Bu aidiyet duygusu sebebiyledir ki Sur, İstanbul'da eğitim aldığı sırada tanışmaya muvaffak olduğu "Bir Türk Şairesi Nigâr Hanım"ı, Kafkasya/Azerbaycan matbuatına taşımış, tanınmasını sağlamaya çalışmıştır. Sur, Abdülhak Hâmid'in Nigâr Hanım için söylediği "şi'r-i Osmanî ve şuarâ-yı Osmaniye, sizin mevcûdiyet-i şâirânenizle iftihar ederler" ifadesine; "Osmanlı küçük, Türk ise büyük olduğu için ben olsaydım Türk şiiri ve Türk şairleri sizin mevcudiyet-i şâirânenizle iftihar ederler derdim" şeklinde karşı çıkarak Osmanlı yerine Türk'ü önermiştir.

Abdullah Sur İstanbul'da iken Bakü'de, Ali Bey Hüseyinzade riyasetinde çıkan *Füyuzat* mecmuasına makaleler göndermiştir. Kafkasya Türklerinin fikrî uyanışında mühim rol oynamış bu dergi, Kafkasya Türklerinin çıkardığı en etkin yayın organıdır denebilir. 11 Kasım 1906-1 Kasım 1907 tarihleri arasında toplam 32 sayı çıkmış olan derginin sayfalarında Kafkasyalı Ali Bey Hüseyinzade'nin, Muhammed Hâdi'nin, bu dönemde Kafkasya'ya gelmiş Osmanlı edibi Ahmed Kemal'in, Kırmımlı Hasan Sabri Ayvazov'un, Kıbrıslı Ahmed Raik'in şiir ve makaleleri yanında Namık Kemal, Abdülhak Hâmid, Recaizade Ekrem, Tevfik Fikret, İsmail Safa, Abdullah Cevdet gibi Osmanlı üdebasının şiirleri de neşredilmiştir. Abdullah Sur da üç ilmî makaleyle, bu seçkin kadroya, muktedir Türk edipleri arasına girmeyi başarmıştır.

Sur'un *Füyuzat*'taki ilk makalesi, son dönem Osmanlı şairlerinden olan Nigâr Hanım üzerinedir. Bu makale, Kafkasya Türklerince bilinmeyen bir Osmanlı Türk şairini tanıtmaya bakımından önem arz etmektedir. Makalede Nigâr Hanım'ın hayatı anlatılmış, sanatı ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir. Yazıdan, Abdullah Sur'un, İstanbul'da bulunduğu sırada Nigâr Hanım'la tanıştığı, ona "Macar kavmine mi, Türk milletine mi intisapla iftihar" ettiği konusunda sorular sorduğu ve Türkçe, Farsça, Arapça, Fransızca, Almanca, İngilizce, İtalyanca, Latince, Japonca, İbranice, Çince, İspanyolca ve Rusça gibi muhtelif dillerde yazılmış zengin muhtevalı notlardan oluşan "hâtıra defteri"ni incelediği anlaşılmaktadır.

Makalenin sonuna, Nigâr Hanım'ın, "gayr-i matbu eser-i güzin" olarak tanıtilen "Çırpınma" başlıklı şiiri de ilave edilmiştir. "Gayr-i matbu" notundan anlaşılıyor ki, şiir İstanbul'dan önce, ilk kez Bakü'de, "âlem-i İslâm'da misli görünmemiş haftalık edebî ve fennî bir mecmua"¹ olan *Füyuzat*'ta neşredilmiştir. Nigâr Hanım bu "gayr-i matbu" şiirini, ziyaretine gelen Kafkasyalı hayranına armağan etmiş olmalı. Makalenin de Nigâr Hanım hakkında yazılan ilk makale olma ihtimali bir hayli kuvvetlidir. Nigâr Hanım üzerine hazırlanmış en kapsamlı kitabın kaynakça bölümünde yer alan "makaleler, gazete haberleri ve nazireler" listesinde 1907 öncesine ait sadece nazire, mektup, kitap tanıtımı kabilinden yazılar yer almaktadır. Bu listeye göre, "Nigâr Hanımefendi" başlıklı ilk makale 1914'te,

¹ Abdullah Şâik, *Gülzar*, Bakü 1912, s. 211.

Yahya Kemal tarafından yazılmış, bunu Fuad Köprülü'nün 1918'de kaleme aldığı “Nigâr Hanım” makalesi takip etmiştir.²

Sur'un makalesinden sonra Kafkasya'da Nigâr Hanıma olan ilginin arttığı görülür. *Molla Nasreddin* dergisinde verilen bir duyuruda 1908 yılı için hazırlanan duvar takvimine fotoğrafları konacak ünlü isimler arasında Nigâr Hanım'a da yer verildiği anlaşılmaktadır: “Tiflis'te Gayret matbaasında 1908'inci yıla mahsus duvar takvimi çap olunur [basılır]. Takvimin kenarlarında Meşrutiyet kurbanı merhum Sultan Murad'ın, Dağıstan istiklâli mücahitlerinden Şeyh Şamil'in, *Hablü'l-Metin* müdürü Şeyh Celâleddin'in, İran fedakârı meşhur Mirza Melkum Han'ın, mücahid-i hakikî Seyyid Hasan Takizade'nin, Hasan Bey Melikov'un, şehid-i merhum Abbas Ağa'nın, edibe ve şaire Nigâr Hanım'ın şekilleri güzel bir surette çekilmiştir.”³ 1911 yılında da Bakü'de yayımlanan *Işık* gazetesinde Nigâr Hanım'ın çok bilinen “Feryad” başlıklı şiiri yer alır⁴

I. Abdullah Sur'un Hayatı

Abdullah Sur, 21 Ramazan 1299 [6 Ağustos 1882] tarihinde Çarlık Rusya yönetimine bağlı Gence'de dünyaya geldi.⁵ Gerçek ismi Abdullah Tevfik, soyadı Muhammedzade, babasının adı ise Ağa Muhammed'dir. Kaynaklarda ailesine dair bilgi verilmemiştir. Temel eğitimi Gence'deki Şah Abbas Mescidi bünyesinde faaliyette olan Mekteb-i Hayriye adlı medresede alır. İyi düzeyde Arapça ve Farsça öğrenir. 1898 yılında, başarıyla mezun olduğu mektebe öğretmen olarak atanır. Bir süre sonra mektep kapanır, bunun üzerine Gence “kazavat-hane meclisi”nde (kadı konağında) yazman olarak çalışmaya başlar. 1903 yılında Tiflis'e giderek *Şark-ı Rus* gazetesinde musahhah olur. *Şark-ı Rus* bu yıllarda Kafkasya'da Türkçe neşrolunan tek yayın organıdır. Yedi buçuk ay bu gazetede görev yapar, aynı zamanda gazetede birkaç makalesi çıkar. Bu yazılar aynı zamanda Abdullah Sur'un matbuatta görülen ilk yazılarıdır. 1904'te tekrar *Şark-ı Rus*'a davet edilir. Gazete kapanınca Gence'ye dönerek kadı konağındaki görevine devam eder. 6 Mart 1906 tarihinde eğitim almak amacıyla İstanbul'a gönderilir. Abdullah Sur onu İstanbul'a gönderen şahıslara gazete vasıtasıyla teşekkür eder:

“Gence'nin muteber ve hürmetli tacirlerinden Hacı Muhammed Hüseyin Refiyev hazretleri bana ayda on beş manat⁶ maişet harcı vererek beni ikmal-i tahsil için İstanbul'a gönderiyor. Yol masarifim de bu cenabın uhdesindedir. Bundan başka yılda yiiz manat da antlı dava vekili Ali Asger Has Memmedov cenapları vadetti. Tahsil müddetinde olası mahâricimin kesrini de civan tanış ve yoldaşlarım üzerlerine götürüyorlar. Bunlar bir vakt-i muayyeneye kadar olacak. Refiyev hazretleri ile Has Memmedov cenaplarınıniki ise müddet-i tahsilim kadar devam edecektir. İmdi bunların cümlesine karşı an-samimü'l-

² Nazan Bekiroğlu, *Şair Nigâr Hanım*, İstanbul 2008, s. 388-394.

³ “Duvar Takvimi”, *Molla Nasreddin*, no. 47, 16 Dekabr/Aralık 1907.

⁴ Nigâr Hanım Gazi Osman Paşazade, “Feryad”, *Işık*, no. 23, 9 İyul/Temmuz 1911, s. 6.

⁵ Hüseyin Mirza Camalov, “Abdullah Tevfik Kim idi” (merhumun kendi yazdığı tercümeihâli), *İkbal*, no. 93, 22 Haziran 1912; *Taze Haber*, no. 31, 22 Haziran 1912.

⁶ Azerbaycan para birimi.

*kalb teşekkürler ediyorum. Sağ olsunlar böyle ihsan sahipleri, yaşasın böyle Müslümanlar!*⁷

Sur, İstanbul'da ancak iki yıl sekiz ay kalabilir. Bu sürede İstanbul Darülfünununa devam ettiği söylenir,⁸ Rıza Tevfik ve Ahmet Hikmet'ten özel dersler alır. İstanbul'da okurken sonraları muktedir şair olarak ünlenecek Hüseyin Cavid'le beraber, daha çok İran ve Kafkasya Müslümanlarının konakladığı Mercan yokuşundaki Validehan'da ikamet ederler. Kasım 1908'de Gence'ye döner ve iki yıl önce açılan Medrese-i Ruhaniye'de Türkçe ve Tarih öğretmeni olur. Birtakım zorlukla kurulan bu mektebin müteşebbis heyetinde Abdullah Sur'u İstanbul'a gönderen Refiyev de vardır. Refiyev okula İstanbul'dan öğretmenler davet etmiş, Sur'u de bu okulda öğretmen olması amacıyla İstanbul'a göndermiştir.⁹ Abdullah Sur, Mekteb-i Ruhani'de başmuallim olarak üç yıl aktif görev yapmış, okulun bütün yükünü omuzlamıştır.¹⁰

Abdullah Sur, 24 Mart 1910'da "körbağırsak" (apandisit) hastalığına yakalanır ve tedavi olunamayarak 8 Mayıs 1912 tarihinde henüz 29 yaşında iken Tiflis'te vefat eder. Naaşı Gence'ye getirilerek 11 Mart 1912'de Sebz-kâr mezarlığına defnedilir.¹¹ Vefat haberi, dönem itibarıyla Bakü'nün başat gazetesi *İkbal*'de şöyle duyurulur:

*"Karilerimiz bugün Kafkas Haberleri kısmında 'Teessüflü Haber' unvanıyla Gence'den yazılan can yakıcı bir fikra-ı fecia okuyacaklardır. Türk dilinin, Türk edebiyatının istikbaline çalışan hâdimlerinden muhterem edip Abdullah Tevfik Muhammedzade (A. Sur) cenapları, duçar olduğu körbağırsak marazından şifâ-yâb olamayıp ameliyat-ı cerrahiye ba'dinde Tiflis'te vefat etmiştir. Cenab-ı Hak ruhuna rahmet eyleye"*¹²

II. Abdullah Sur'un Çalışmaları

Abdullah Sur'un ilk makalesi Tiflis'te Türkçe neşredilen *Şark-ı Rus* gazetesinde çıkar. Burada, bazıları haber niteliği taşıyan toplam on yazısı yayımlanır. Abdullah Sur *Şark-ı Rus*'taki makalelerinde "Abdullah Muhammedzade", "Abdullah Muhammedzade Gencevi" ve "Bir Adam" imzalarını kullanır. *Şark-ı Rus*'tan sonra, Ahmet Ağaoğlu ile Ali Bey Hüseyinzade'nin Bakü'de çıkardıkları *Hayat* gazetesinde yazmaya başlar. Bu yayın organında da bir hikâye ve iki makalesi yayımlanır. *Hayat* gazetesinde ilk kez "Sur"

⁷ Abdullah Muhammedzade Genceli, *İrşad*, no. 57, 1 Mart 1906.

⁸ Sadık Şükürov, *Gence Mekteplerinin Tarihinden*, Maarif neşriyatı, Bakü 1990, s. 76. Abdullah Sur'un İstanbul'a üniversite eğitimi almak için geldiği kesin fakat resmi bir eğitim kurumuna kayıt yaptırdığına dair bilgi net değildir. Sur, Camalov'a verdiği tercümeihâlinde "İstanbul'da hususi okudum" yazmış, Darülfünundan bahsetmemiştir. Bu dönemde Kafkasya'dan gelen öğrencilerin İstanbul'da birtakım bürokratik engellerle karşılaştığı bilinir. Kafkasya'da alınan diplomalara denklik verilmediğinden bu talebeler bir idadi programı tamamladıktan sonra Darülfünuna başlayabilmişlerdir. Sur'la aynı zamanda İstanbul'a gelmiş Hüseyin Cavid, Nahçıvan'a gönderdiği mektuplarında bu durumu tafsilatıyla yazmıştır. Cavid, idadi (lise) diploması aldıktan sonra üniversiteye başlamış, Sur ise muhtemelen özel eğitim almakla yetinmiştir. (bkz. Mehdi Genceli, "Hüseyin Cavid'in İstanbul Mektupları ve Osmanlı Matbuatında Cavid İmzası", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, no. 31, Güz/2014, s. 239-264.)

⁹ Naki Keykurun, "Mekteb-i Ruhani", *Azerbaycan*, yıl 7, sayı 10 (70), Ocak 1958.

¹⁰ Ali Râzi Şemçizade, "Teessüflü Haber", *İkbal*, no. 58, 13 Mayıs 1912.

¹¹ Hüseyin Cavid Rasızade, "Mirza Abdullah Muhammedzade yahut A. Sur ya Abdullah Tevfik Merhumun Teşyi'-i Cenazesi Merasimi", *İkbal*, no. 61, 16 Mayıs 1912.

¹² *İkbal*, no. 58, 13 Mayıs 1912.

imzasıyla görülür. Abdullah Tevfik artık “Abdullah Sur” olarak tanınacaktır. *Hayat* gazetesi kapandıktan sonra Ahmet Ağaoğlu'nun çıkardığı *İrşad* gazetesine geçer. Gence'den Bakü'ye, *İrşad* gazetesine yazılar gönderir. *İrşad*'daki ilk makalesi 26 Ocak 1906 tarihlidir. 23 Nisan 1906 tarihli “Türk Hanımlarının Terakkiyatı” başlıklı makalede “İstanbul'dan” notu yer alır. Sur artık İstanbul'dadır. Buradan *İrşad*'a mütemadi olarak makaleler gönderir. *İrşad*'da, sonuncusu 25 Eylül 1906 tarihli, toplam 20 makalesi çıkar. Bakü'de neşrolunan bu gazetenin İstanbul'a kadar ulaştığı, Sur'un sınıf ve oda arkadaşı Hüseyin Cavid'in İstanbul'dan gönderdiği mektuplardan anlaşılır.¹³

Abdullah Sur İstanbul'dan döndükten sonra yine Ahmet Ağaoğlu'nun gazetesinde çalışır. *Terakki*, Ağaoğlu'nun Bakü'de çıkardığı son gazetedir. Sur'un İstanbul'u betimlediği denemeleri bu gazetede yayımlanır. *Terakki* kapandıktan sonra *Hakikat* gazetesinde yazmaya başlar. Burada da Türk tarihine dair yazdığı makalelerle dikkatleri çeker. Abdullah Sur *İrşad*'da gazeteci, *Füyuzat*'ta tenkitçi, *Terakki*'de denemeci, *Hakikat*'te ise tarihçi vasfıyla öne çıkmış, son yazılarını ise bir çocuk mecmuası olan *Mekteb*'de yayımlamıştır. Abdullah Sur'un 1903-1912 tarihleri arasında toplam 10 yayın organında çıkmış 70'ten fazla yazısına ulaşılmıştır. Bu yazıların yanı sıra Sur'un el yazma hâlinde kalan *Türk Edebiyatına Bir Nazar* ve *İlm-i İktisad* başlıklı iki kitapçığı daha bulunmuştur. *Türk Edebiyatına Bir Nazar*'ın önemli bir kısmının kayıp olduğu anlaşılmaktadır.

Abdullah Sur'un Bakü'de *Füyuzat* mecmuasında çıkan “Bir Türk Şairesi Nigâr Hanım” makalesinin ve “Çırpınma” şiirinin transkripsiyonu aşağıda sunulmaktadır. Köşeli parantezdeki yazılar ve dipnotlar tarafımızdan eklenmiştir.

Bir Türk Şâiresi Nigâr Hanım

Hâmid Bey gibi pek büyük bir şairimizin “Şi'r-i Osmanî ve şuarâ-yı Osmaniye, sizin mevcûdiyet-i şâirânenizle iftihar ederler” gibi takdirat-ı muhıkkasına mazhar olan bu Türk şairesini daha yakından tanımayı hangi Türk, hangi İslam istemez? “Osmanlı” küçük, “Türk” ise büyük olduğu için ben olsaydım: “Türk şiiri ve Türk şairleri sizin mevcudiyet-i şâirânenizle iftihar ederler” derdim, hiç de mübalağa etmezdim.

Nigâr Hanım, Avusturya ve Macaristan ihtilâli esnasında Macaristan'ın istiklâli uğrunda mücahede edenlerden olup vatandaşlarının mağlûbiyetinden sonra Avusturya'ya teslim olunmamak için İstanbul'a hicretle ihtida etmiş Macarlı Osman Paşa'nın kerimesidirler. Mekteb-i Harbiye muallimlerinden olan bu Osman Paşa, Macaristan asilzadelerinden meşhur “Farkaş” ailesine mensup olup din-i İslâm'ı kabulden evvel ismi Sandor Farkaş imiş. Nigâr Hanımefendinin valideleri merhum sadrazam Fuad Paşa'nın mühürdarı Nuri Efendinin kızı Emine Rıf'atı isminde İstanbullu bir hanımdır. Milâdın 1866'ncı senesinde İstanbul'da doğmuş şair hanımefendi, bugün 41'inci yaşlarında olup¹⁴

¹³ “Birkaç İranlı talebeyle müştereken Validehan'a *Hablü'l-Metin* gazetesi getiriyoruz. *İrşad* da Mirza Abdullah'a geliyor.” (Mehdi Genceli, “Hüseyin Cavid'in İstanbul Mektupları ve Osmanlı Matbuatında Cavid İmzası”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, no. 31, Güz/2014, s. 239-264.)

¹⁴ Nazan Bekiroğlu, Nigâr Hanım'ın doğum tarihinin ihtilâflı olduğunu aktarır: “Kaynakların bir kısmı doğum tarihini 1856 olarak kaydederken bir kısmı 1862 olarak gösterir. Ancak Nigâr Hanım'ın 6 Ocak 1875'teki evliliğini 13. yaşının içinde gerçekleştirdiğinden söz ettiği düşünülürse, doğum tarihinin 1862 olduğu ortaya çıkar.” (Nazan Bekiroğlu, *Şair Nigâr Hanım*, İstanbul 2008, s. 40.) Bu açıklamaya göre, Nigâr Hanım Sur'la görüştüğü sırada 41 değil, 45 yaşındı olmalı.

Rumî ay ve gün tarihleri belli değilse de Resul-i Ekrem'in (s) mevlid ayında, yani rebiyülevvelde tevellüt ettikleri malûmdur. Şair hanım küçük yaşta Türkçe, Fransızca, Almanca ve musiki tahsil etmeleri için pederleri tarafından çok ihtimam olunmuştur. Hanımefendiye sevda-yı tahsil pederden, isti'dâd-ı şî'r maderden intikal etmiştir. Valideleri şaire değilmişse de hâfıza-i eş'âr imiş. Henüz pek küçükken, evet on bir yaşlarında iken âlem-i izdivaca girmişler.¹⁵ Defter-i Hâkânî (gosudarstvennoe imuşestvo¹⁶) memurlarından İhsan Bey isminde tahsili, terbiyesi yolunda, zengince bir İstanbullu ile tehhül etmişler. On dört yaşlarında valide olmuşlardır.

Kendilerinde tabiat-ı şî'riyenin en evvel hüveyda olması, bir felâket sevkiyledir. Yegâne biraderlerinin kazaen terk-i hayat etmesi üzerine birinci şiirleri uzun bir mersiye olmuş. Bir aile muazzez bir vücut kaybetmiş, bir millet muktedir bir şair kazanmış. Bunun içindir ki şair hanımın bütün manzumeleri bu zemin-i rûh-güdâz üzerine serpilmiştir.

Salih Münir Bey, Salih Feridun Bey, Salih Keramet Bey isimlerinde üç evlâd-ı zükûru vardır. Bittabi valideleri sayesinde mükemmel terbiye ve tahsile nâil olmuşlardır. Üçü de Mekteb-i Sultanî'den neşet etmiştir. Feridun Beyefendinin hukuk mektebinden dahi diploması vardır. Bugün İstanbul'da neşrolunmakta olan Fransızca *Levant Herald* ruznamesinin heyet-i tahriiryesinden ma'dûd bulunan Münir Bey, evveleri, ortanca kardeşi Feridun Bey misillü Mekteb-i Sultanî'nin Fransızca muallimlerinden idi. Validesine "ümm-i keramet" dedirten Keramet Bey ise Halkalı Ziraat Mekteb-i Âliyesinde ikmal-i tahsil ile meşguldür.

Evvelemirde Türk kudemâ-yı şuarâsını tetebbu ve sonra dahi Fransa'nınkileri tedkik eylemişlerdir. Lamartin [Lamartine], Alfred Musse [Alfred de Musset] ile Prodom'dan [Prudhomme] mütercem hayli parçaları matbudur. En evvelki mecmua-ı eş'ârları *Efsus* unvanlı bir eserdir ki 1304 [1887] senesinde (ikinci tab'ı 1308) tab' olunmuştur. Bunu bir ikinci kısım *Efsus* takip ettiği gibi ikişer, üçer sene fasıla ile *Nirân*, *Aks-i Sedâ* ve *Safahât-ı Kalb* adlı eserleri Türk matbuatını tezyin etmiştir ki hanımefendinin şahısları gibi eserleri de vatandaşlarınca muhteremdir. Yaz (yay) mevsimini ebeveyn nezdinde, Büyükada'da -ki ekser-i eş'ârları orada terennüm edilmiştir-; kışları Beyoğlu'nda pek çok bulunan ehlibba ve eviddası miyanında geçirirler.

Napolyon'un akrabasından ve Fransa'nın bugünkü edibelerinden Prens Rataci Hanım'ın, Fransa Encümen-i Dâniş sadrı Pyer Loti'nin [Pierre Loti], yine aynı encümen a'zasından muharrir-i şehir Prodom'un [Prudhon], bugünkü İtalya kralı Emanuel'in [Emanuele] resimleri salonlarını tezyin eder. Nigâr Hanımefendinin kudret-i şî'riyeleri, ulviyet-i rûhiyeleri, rikkat-i hissiyeleri yerlilerce nasıl malûm ise ecnebilerce de öyle maruftur. Rusya'da Türkçe *Tercüman* ve ondan iktibasen bazı Rusça ruznameler, Paris'te Fransızca ruznameler, Paris'te Fransızca *Revu Ensiklopedî*'nin [*Revue Encyclopédique*], İtalya'da Latince *Alavoda* [*La Vida*], Peşte'de Macarca *Gri Hrlap*, yine orada Fransızca *Larevu Doloryan* [*La Revue Lorraine*], Macarca *Magyar Salon*, *Vanap Uyşag* [*Vasárnapi Ujság*], yine orada Almanca *Buda-Peşte Taga Blat* [*Pester Tageblatt*], Leipzig'de Almanca

¹⁵ Nigâr Hanım'ın evlilik yaşı da ihtilafli görünüyor. Sur'a göre Nigâr Hanım 11, Nazan Bekiroğlu'na göre ise 13 yaşında evlenmiştir. Başka bir kaynak Nazan Bekiroğlu'nu doğrulamaktadır: "On dördüne girmek üzere bulunan çocuk gelin, o günü neşeli görünüyordu. Kendisini bekleyen bedbaht hayatı, on dokuz yaşına bastığı ay dul kalacağımı, tabii aklından bile geçirmiyordu. (Hikmet Feridun Es, *Tanımadığımız Meşhurlar*, İstanbul 2013, s. 264.)

¹⁶ Тапу ve kadastro müdürlüğünün Rusça karşılığı / Государственное имущество.

Onze Referfer [*Onze Referrer*] ve Viyana’da Almanca *Laypçigir İllustrirte Çaytung* [*Leipziger Illustrirte Zeitung*], Amerika’da İngilizce *Praktikal Hosekepr* [*Practical Housekeeper*] nam ruzname ve risalelerde ve Peşte’de neşrolunan *Çaladi Naptar* [*Családi Naptár*] adlı salnamede, Venedik’te muhtelif dillerden İtalyancaya tercüme olunmuş manzum eserleri neşre hâdim altı büyük ciltten ibaret *İl Libro del Amore* [*Il Libro Dell’amore*] nam kitapla Rusya İslâm ulemâ-yı şehîresinden Rızaüddin Efendi’nin eserlerinden olan *Meşhur Hatunlar* unvanlı kitapta dahi hanımefendinin tercümeihâlleri münderiçtir. Sadr-ı İslâm’dan bugüne kadar âlem-i edebiyatta bu türlü iştihar-ı cihan-şinâsâneye muvaffak olabilmiş hiçbir müslime tasavvur olunamaz. Bunun içindir ki şu mülâhazamızı daima tekrar ile bu yegâne şairemizi -min gayri haddin- takdire çabalarız.

Nigâr Hanım, evet on üç asırlık tabiat-ı İslâmiye’nin âfâk-ı nisvândan doğurduğu zühre-i şî’r, fakat bu mahzun, bu münevver hanımdır! Bugün en sevgili meşgaleleri, şiir ve musikidir. Avrupa esâtize-i musiki-şinâsânı miyanında Bethofen [Beethoven], Şopen [Shopen], Şuman’lar [Schuman] pek ziyade sevdikleri musiki esatizesidirler. Bu nağmeleri ne kadar seviyorlarsa o kadar da üstadâne çalışıyorlar. Osmanlı musikisini derin, millî bir his ile telakki ederler. Meşhur Türk nağmekârları tarafından bestelenmiş kendilerinin bazı şarkıları vardır. Şimdiye kadar İstanbul’dan çok uzaklara gitmediler. Selanik, Siroz ve Bursa’dan başka yer görmediler. İstanbul’u pek severler. Macaristan’daki hısımları (akraba) birkaç kereler misafir davet etmişler, yine gitmemişlerdir.

Bilmek ister misiniz? Eserlerini okuyunuz. Bir kere hanımefendiden bir şey sordum. Şöyle cevap verdiler: “Macar kavmine mi, Türk milletine mi intisapla iftihar ettiğimi soruyorsunuz. Ziyaretime gelen Avrupalılar bana Macar derler. Darılmam. Pederim her ne kadar Macar idiyse de İstanbul’da terbiye almıştı. Anadilini bile adeta unutmuştu. Ben kendim de Macarca bilmem. Vatanım, maskat-ı re’sim olan İstanbul’u pek severim. Ayrılmak istemem. Bugüne kadar İstanbul’dan uzaklara gitmedim. Macaristan’daki hısımlarıma gitmedim. Hâsılı, vatanım Türk vatanı, dilim Türk dili, annem Türk kızı olduğu, kendim de Türkiye’de doğup Türkiye’de büyüdüğüm için Türklükle daha ziyade iftihar ederim. Ben bir Türk’üm, bir Müslime’yim! Macarlar dahi bir kavm-i necip oldukları için kalbimde o millete ait de bir his, mefharet beslerim. Zaten aslımız bir değil mi? Akvam-ı Turaniye’den bulunan Macarların dahi esasen Türk oldukları tarihçe müsbit değil midir?”

Hanımefendinin bir mecmuaları vardır. Ziyaretiyle teşerrüf eden zevatın o mecmuaya birkaç satırlık yazı yazmalarını arzu ederler. O mecmua bugün dolmak üzeredir. Türkçe, Fârisî, Arapça, Fransızca, Almanca, İngilizce, İtalyanca, Latince, Japonca, İbrance, Çince, İspanyolca, Rusça, hâsılı her dilce orada, o mecmua-ı yâdgârda bazı ibareler hoşuma gitti. Bazısını ezberledim, bazısını da istinsah ettim ki bunları dahi bittabi benim anlayabileceğim İslâm lisanlarından birisiyle yazılmış olduklarını ihtara hâcet yok.

Hanımefendiyi adeta tasvir ettiği için şimdi de şu levha-ı Ekremiyeyi okuyalım:

Tecessüm etse nezâket, seni ederdî irâe
Tecessüm etse zarâfet, seni ederdî ifâde
Teressüm etse letâfet, ederdî zâtını teşhis
Ne söylesem seni ta’rif için, olurdu ziyâde!

5 Temmuz 1307 [18 Temmuz 1891], *Recaizade Ekrem*.

Şimdi Nigâr Hanım’ın şiirini okuyalım:

Çırpınma

Çırpınma, verme kendini kayd-ı esârete
 Çırpınma, yok tahammülüm artık muhabbete
 Çırpınma, bî-huzûr-ı garâm etme elverir
 Çırpınma, çünkü beyhûde lerze elem verir
 Çırpınma, ey elemli, felâketli uzv-ı ter
 Çırpınma, üzme çektiğim âlâm ü gam yeter
 Çırpınma, artık oof, usandım bu darbeden
 Bî-sûd darbeler yeter ey kalb-i nâle-zen!
 Çırpınma, kesme hüzn ile tâb ü tüvânımı
 Lerzân-ı giryeye etme teessürle cânımı
 Bî-fâide bu râbitalarla teessürât
 Mâdam ki sâbit olmayacak ömr-i bî-sebât
 Âgâh iken fikir bu mükedder hakikate
 Ağreb ki müftekir yine ümmîd ü re'fete
 İnsan deyince ürperiyor tüylerim bütün!
 İnsâna incizâbıma hayretteyim bugün.
 İnsanlar olmasa evet olmazdı hüzn ü gam
 Dünyâ dönerdi miheri üstünde bî-elem.
 İnsâna bu mezâlimi ta'lîm eden zekâ
 İnsâna karşı nefreti îcâd eder bana.
 Aklim firârî emreder olsa metânetim,
 Kanûn-ı incizâba teneffürle tâatim.
 İkbâl-i ömrü havf ü denâetle almadım
 Ben kimsesiz tevekkeli, metrûk kalmadım...
 Tâbi' olursa lâyük evet ekseriyyete.
 Ger ekseriyyet olmasa düşkün denâete.
 Ben başka hisle ömrü geçirdim yazık, yazık
 Re'y-i ekaarib olmadı re'yimle müttefik.
 Hep aldanişlar ömrü harâb etti nâfile,
 Alkışlarım bu zilleti ben zehr-hand ile!
 Makhûr-i mihnet etse de ye's-i muahharım,
 Aczimle ben mezâlîme karşı muvakkarım...
 Bâzîçe ettiler seni ey uzv-ı zinde-dâr!
 Sâfiyyetiyle müftehir ey kalb-i nâle-kâr,
 Lâkin yine getirme halel intizâmına!
 Lâyık değil bile bu gürûh intikamına.
 Çırpınma artık üzme beni, hem de kendini;
 Hem-nev'ime temâyülü kes, kes şu bendini.
 Çırpınma, kimse etmedi idrâk hâlini;
 İzâha etme sen de tenezzül meâlini!
 Çırpınma, kes bu nâlişi, lâyük sana sükût;
 Evvel sükût, sonra yine, dâimâ sükût...

Abdullah Sur, Füyuzat, no. 18, 25 Mayıs 1907, s. 270-273, Bakü.

Kaynaklar

- Bekiroğlu, Nazan. (2008). *Şair Nigâr Hanım*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Camalov, Hüseyin Mirza. (1912). “Abdullah Sur Kim idi”, *İkbal*, no. 93, 22 Haziran 1912.
- Es, Hikmet Feridun. (2013). *Tanımadığımız Meşhurlar*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Genceli, Mehdi. (2014). “Hüseyin Cavid’in İstanbul Mektupları ve Osmanlı Matbuatında Cavid İmzası”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 31, s.239-264.
- Keykurun, Naki. (1958). “Mekteb-i Ruhani”, *Azerbaycan*, 10 (70), s.5-7.
- Rasizade, Hüseyin Cavid. (1912). “Mirza Abdullah Muhammedzade yahut A. Sur ya Abdullah Tevfik Merhumun Teşyi’-i Cenazesini Merasimi”, *İkbal*, 61.
- Sur, Abdullah. (1907). “Bir Türk Şairisi”, *Füyuzat*, 18.
- Şemçizade, Ali Râzi. (1912). “Teessüflü Haber”, *İkbal*, 58.
- Şükürov, Sadıq. (1990). *Gence Mekteplerinin Tarixinden*, Bakü: Maarif Neşriyyatı.
- Tâlibzade, Abdullah Şaik. (1912). *Gülzar*, Bakü.

